

Олга Зиројевић, КОНВЕРТИТИ - КАКО СУ СЕ ЗВАЛИ,
Almanah, Подгорица 2001, стр. 111

Студија оригиналног наслова *Конверти́тии - како су се звали*, аутора др Олге Зиројевић, научног саветника Историјског института из Београда, представља само први резултат у оквиру шире осмишљеног пројекта истог аутора, посвећеног исламизацији на јужнословенском простору.

Олга Зиројевић је добро позната научној и стручној јавности као афирмисани историчар-османиста, чије монографије, студије и чланци представљају незаобилазни корак за сваког истраживача српске историје под османском влашћу. Засновани на оригиналној османској грађи, али увек допуњени и подацима из извора друге провенијенције, као и светске и домаће литературе, радови О. Зиројевић пружају обиље информација и представљају полазиште за даља истраживања.

Тако је и студија *Конверти́тии - како су се звали* написана првенствено на основу објављених, али у великој мери и необјављених османских извора, међу којима поименични пописи појединих области Османског царства заузимају изузетно значајно место. Ови подаци смештени су у шири контекст остварених резултата домаће и стране науке, чиме је избегнута могућа једностраност у њиховом тумачењу и разумевању.

Сматрајући да је лично име, као форма кроз коју се саопштава иденти-

тет, изузетно важан део конверзије, јер ново име представља и формално обележје новог муслиманског идентитета конвертита, аутор је своја разматрања исказао кроз расправе о личном имену, имену оца, надимку и апозицији, те патрониму или матрониму, родовском имену и презимену.

Обавеза сваког новог муслимана била је да прихвати име, које није могло бити у супротности са исламском догматиком. Отуда, наводи О. Зиројевић, конвертити посежу за именима чија је етимологија најчешће везана за арапску историју (Мехмед, Ахмед, Али, Хасан, Хусеин) и старозаветне пророке (Ибрахим, Исмаил, Јусуф). Треба поменути и име Синан, које су, како тврди чувени османиста Франц Бабингер, узимали само ренегати, међу којима је свакако најпознатији прослављени архитектка златног века Османског царства, мимар Синан. О томе колики је значај придаван личном имену сведочи и податак да су многи хришћани и Јевреји који су носили турска или исламска имена, приликом конверзије узимали ново, исламско име.

За разлику од мушкараца, жене су, кроз имена, могле да чувају националну баштину. Тако, на простору данашње Босне и Херцеговине, жене муслиманске вероисповести и даље носе традиционална, домаћа имена: Бисера, Сребренка, Злата, Златија. Та појава

није карактеристична само за наведени простор: задржавање предисламских имена код жена сусреће се и међу Коптима, у муслиманској Шпанији, Ирану и Кини.

Мада се доста често, нарочито у ранијим периодима, у документима бележи само лично име новог муслимана, врло често је била пракса да се бележи и име његовог оца, свакако ради поузданије идентификације. Било је слушајева, како на Балкану тако и у другим деловима Царства, да се бележи хришћанско име оца новог муслимана (нпр. Мехмед, син Радоње), али и да се, у циљу прикривања хришћанског порекла неофита, користи еуфемизам "син Абдулаха", тј. "божјег роба". Хришћанско име оца бележено је претежно у руралним срединама и временом је све мање коришћено.

Уместо имена оца, тј. патронимика, уз лична муслиманска имена коришћен је и надимак и апозиција. Иста реч могла је бити и надимак и апозиција, у зависности од тога да ли је навођена испред или иза личног имена. Надимци су најчешће потицали од имена појединих заната, затим од терминологије везане за војну и управну службу; поједини надимци били су из домена религија, док су други опет указивали на порекло, односно место боравка поједине личности. Такође, поједини надимци настали су на основу појединих телесних обележја, као и духовних својстава. Дакле, надимци су били и порука и поруга о човеку и често су генерацијама остајали непроменљиви, те су неки од њих касније постали презимена.

Ислам је на Балкану на презимена имао само индиректан утицај, те се зато уз нова муслиманска имена јужнословенских конвертита јавља и старо, предисламско презиме. То је најпре био случај са синовима погубљене крупне и средње властеле (Херцеговић, Боровинић, Ковачевић). Презиме, тј. патронимик имали су и неки муслимански балкански трговци, поједи-

ни становници градова, уопштено речено, угледнији чланови друштва. Словенска презимена задржали су и поједини крајишки капетани (Бадњевић, Церић, Капетановић), као и велики број босанских песника и књижевника, у чијој је основи често надимак (Анђелковић, Свирац). Стара словенска, али и албанска презимена задржавају се и међу муслиманским становништвом у Црној Гори (Вранићи, Љуце, Кучи, Дрековићи).

Лична имена представљају изузетно важан елемент у ширем комплексу питања која се односе на исламизацију, јер је антропонимија врло често једини начин одређивања етничке структуре становништва појединих регија. Ово се пре свега односи на проучавање етничке структуре становништва на основу детаљних, поименичних пописа области Османског царства, чиме се свакако намеће и питање поузданости закључака који се на тај начин могу извести. Тако на пример Сима Ђирковић сматра да у употреби имена нема довољно реда и доследности, те да се на основу ономастикона не може закључивати о пореклу и народности. У пописима који се односе на наше земље, на пример, сасвим је извесно да су сви они који носе српска властита имена и били Срби, док се не може тврдити да су преобраћеници за све оне који носе муслиманска имена, нарочито ако није прецизирано име оца. Чак ни сви "синови Абдулаха" нису увек конвертити. Проблем се усложњава уколико се узме у обзир чињеница да су путем *девишirme* (у нашој народној традицији уобичајен је назив "данак у крви") из Босне одвођени и млади муслимани, те тако се не може генерално тврдити ни да су сви *аџем-оџлани* (дечади узети путем данка у крви, оспособљени да касније ступе у редове јаничара) обавезно конвертити.

Све наведено указује на комплексност и значај антропонимије за проучавање исламизације на јужнословенском простору. Додатну вредност ове

књиге чини то што се Олга Зиројевић није ограничила само на области насељене Јужним Словенима, већ је у своја разматрања укључила и грађу са широког простора Царства - све до Индије и Кине. На основу њених истраживања очигледно је да је, иако више од

две трећине конвертита носе арапска религиозна, тј. куранска имена, могуће уочити процесе њихове туркизације, али и очувања традиционалних вредности, највише тиме што су сачувана презимена, родовска имена, и женски именски репертоар.

Мр Ема Миљковић-Бојанић